

Стефан С. Симоновић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ЧАСОПИС *ИСХОДИШТА* (2015–2022) У КУЛТУРНОМ КОНТЕКСТУ

Потенцијални проблеми асимилације српског становништва у Румунији и периферним областима обавезао је културне раднике да са појачаном пажњом истражују старије и новије слојеве културне историје. С том намером покренут је часопис *Исходишта* (2015–) у суиздаваштву Савеза Срба у Румунији (Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији) и Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Настојање овог огледа је да прати прилоге у досадашњим бројевима часописа *Исходишта*, укаже на доминантне тематске области и класификује прилоге. Лингвистичке теме, етнолошке теме, књижев-нонаучне теме и комплекс историјских и социолошких тема показао је да се прилози у часопису *Исходишта* могу поделити на: прегледе, радове теоријско-методолошког типа и заокружене лексикографске одреднице.

Кључне речи: *Исходишта*, интелектуална дијаспора, међуинституционална сарадња, културни идентитет

1. Срби у Румунији и видови афирмисања културног идентитета: кратак увод

Према званичним подацима последњег обрађеног пописа становништва (2011) Срба у Румунији² има око 18. 000. Већина њих живи у урбаној средини – у градовима и муниципијима, што „није последица значајнијег померања становништва, него су у међувремену још нека насеља у којима живе Срби проглашена за градове (Рекаш, Гатаја, Фаџет, Нова Молдава)” (STEPANOV 2015: 9). Српска мањина у Румунији, како појашњава Степанов (2015: 9–10), добила је свој статус у пописном поступку тек од 1992. године, а током југословенске државе били су сврставани као југословенски народи у рубрику Срби, Хрвати и Словенци. Опадање броја Срба у Румунији јавља се из неколико разлога: „нагло опадање наталитета, негативни салдо миграције (легалне и илегалне) у иностранство, асимилација (у случају националних мањина)” (STEPANOV 2015: 10). Срби живе широм Румуније у следећим областима (жупанијама): Арад, Бихор, Дамбовица, Долж, Кораш-Северин, Клуж, Мехединц, Сибију, Тамиш (жупанија са највећим бројем Срба, скоро половина од укупног броја), Хунедоара, Муниципиј Букурешт и осталим жупанијама (STEPANOV 2015: 10–11). Средиште Срба у Румунији јесте Банат, али постоје и места са српским

* s.simonovic-19610@filfak.ni.ac.rs

2 Опширније в. Љубивоје Церовић, Срби у Румунији: од раног средњег века до данашњих дана, Нови Сад: МС, 1997; Саша Јашин, „Срби у Румунији – историјски пресек”, у: Т. Варди и М. Радан (ур.), *Срби у Румунији: садашње стање и перспективе: зборник радова*, Београд: САНУ, 2021: 109–139.

живљем који нема традиционалну српску заједницу (STEPANOV 2015: 14). Срби у Румунији већином су православци, ређе римокатолици. Нешто више од 90% Срба изјаснило се да им је матерњи језик српски, а 9, 66% Срба има други матерњи језик, што је „прави [...] доказ да се ми полако утапамо у околну средину, односно да је то последица природне асимилације” (STEPANOV 2015: 16). Такође, немали број становника (највише Румуна) изјаснило се да им је матерњи језик српски (STEPANOV 2015: 16–17). У погледу старосних група и полова изнет је следећи закључак: „Облик пирамиде на стаблу живота указује на чињеницу да је српска мањина захваћена наглим и систематским процесом старења. Постоји извесно уравнотежење међу половима, с тим што су жене бројно превагнуле у старијим годинама.” (STEPANOV 2015: 18). Када је реч о школској спреми, велики је број писмених, с тим да „мушкарци су бројнији у категорији од професионалне школе навише, а женске од ниже гимназије наниже” (STEPANOV 2015: 19). Половина Срба била је у брачном стању, а природни „прираштај недовољан је чак и за просту репродукцију и угрожава биолошки, физички опстанак Срба на овим просторима” (STEPANOV 2015: 21).

Познато је да је Румунија „етнички хетерогена држава која има око 10% припадника националних мањина” (GORDANIĆ 2020: 358). После 90-их година 20. века у Румунији су основане институције које учествују у остваривању права националних мањина: „Савет националних мањина” (1993), „Одељење за међунационалне односе” (1997), „Институт за истраживање националних мањина” (2000), док се у законодавном смислу јамче: *језичка права и образовање; језичка права и медији; права на нивоу локалне јавне администрације* и др. (GORDANIĆ 2020: 359–367). Ипак, непостојање свеобухватних законских регулатива и одговарајућих радњи на нивоу локалних самоуправа сузбија унапређење положаја националних мањина у Румунији:

„Румунији недостаје јединствен, кохерентан и свеобухватан закон о статусу националних мањина. Кохерентна политика, садржана у јединственом Закону о статусу националних мањина, омогућавала би једнак приступ и остварење права свим припадницима националних мањина које, за сада, у великој мери зависи од локалних услова и добре воље локалних власти.” (GORDANIĆ 2020: 368).

За припаднике српске националне мањине у Румунији у погледу образовања постоје: 11 четворогодишњих школа у којима се настава слуша на српском језику и 2 осмогодишње школе где се настава одвија на српском и румунском језику, потом српска гимназија „Доситеј Обрадовић” у Темишвару, а на Универзитетима у Темишвару и Букурешту постоје одељења за српске студије (GORDANIĆ 2020: 370). Срби у Румунији имају следеће значајне верске објекте: седиште епархије СПЦ са седиштем у Темишвару, манастири – Базјаш, Златица, Бездин, Свети Ђурађ и Кусић, с тим да „Румуни и Румунска православна црква показују велико поштовање за Српску православну цркву” (GORDANIĆ 2020: 370). Интересе српског народа у Румунији заступа Савез Срба у Румунији (1989–) који је организован у 23 организације и педесетак одбора широм Румуније и издаје значајна гласила³:

3 О издавачкој делатности Срба из Румуније опширније в. Горан Мракић и Стеван Бугарски, „Издаваштво Срба у Румунији у прошлости и данас”, у: Т. Варди и М. Радан (ур.), *Срби у Румунији: садашње стање и перспективе: зборник радова*, Београд: САНУ, 2021: 175–182.

„Ово удружење издаје и три часописа на српском језику – „Наша реч” (излази једном недељно), „Књижевни живот” (шестомесечник) и „Нови темишварски весник” (штампа се сваког другог месеца). Двојезични тромесечник, српско-румунски међународни часопис „Огледало – Оглинда”, издаје Културно-просветна заједница општине Сечањ у Србији у сарадњи са Савезом Срба Румуније, темишварским удружењем Савеза писаца Румуније и Друштвом за румунски језик Војводине.” (GORDANIĆ 2020: 371).

За српску заједницу у Румунији значајни су следећи дани: „Дан српског језика” (21. новембар), Дани српске културе у Букурешту, Дани Срба у Араду, Дани преображења Срба у Румунији, Фестивал српског фолклора, Месец српске културе, Дан Светог Саве (GORDANIĆ 2020: 372). Процењује се да је Србима у Румунији неопходна институционална подршка Србије у погледу уџбеника за учење језика, као и могућности за „олакшање уписа на факултете и факултетско школовање” (GORDANIĆ 2020: 375). У том смислу потребно је да интелектуална дијаспора буде најважнији чинилац ка остварењу заједничких интереса Срба у (изван)матичној средини:

„У том контексту наша интелектуална дијаспора и њени најбољи представници могу постати прави амбасадори у афирмацији интереса српског народа у свету, живи мост и најбољи актер у промоцији сарадње међу народима и културама; у глобализацији разумевања и солидарности међу народима света.” (MITROVIĆ 2016: 126).

Духовно заједништво књижевности (културе) не одређују територијалне границе (које често имају политичку позадину) него „унутрашње јединство и хоризонтална повезаност” (DERETIĆ 1996: 6). Самосвест о припадности једној култури/књижевности има фундаментални значај:

„Књижевна националност била би примарно књижевно опредељена самосвест заједнице; њу чине два битна елемента: прво, књижевна представа коју је дата заједница изградила о себи самој, књижевно артикулисана свест народа о властитом идентитету; друго, свест књижевности о себи самој, о својем имену, о својим почецима, о својим традицијама. У том смислу, књижевну националност треба схватити као иманентну националност књижевности у којој примарни значај има колективна (национална или нека аналогна) свест, а секундарни књижевна свест.” (DERETIĆ 1996: 48).

Срби из Румуније итекако су присутни у матичној земљи, што се у издавачкој продукцији види из објављених монографија, зборника радова, часописа (*Темишварски зборник* који издаје Матица српска) итд. Стога часопис *Исходишта* представља природан наставак те међуинституционалне интелектуалне сарадње. Вољом културних посленика да јавности презентују различите видове манифестовања културне баштине, покренут је часопис *Исходишта* 2015. године. Главни и одговорни уредник од првог броја је Михај Радан, а у редакцији часописа налазе се универзитетски професори из Ниша, Новог Сада, Темишвара, Букурешта, Крагујевца, те представници Института за српски језик САНУ из Београда. Часопис излази једном годишње, а суиздавачи су Савез Срба у Румунији (Центар за научна

истраживања и културу Срба у Румунији⁴) и Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

У „Предговору” првог броја *Исходишта* изнет је програмски концепт часописа у погледу објављивања „студије, расправе, чланци настали истраживањем културне баштине Срба у Румунији” (RADAN 2015: 1). Значај оваквих истраживања огледа се у неговању и упознавању културне баштине Срба из рубних подручја, али и откривању механизма чувања или нестајања „етничког идентитета у мултикултуралним срединама у условима реципрочних утицаја и прожимања различитих култура и вера” (RADAN 2015: 2).

У часопису *Исходишта* објављују се радови са међународног научног скупа „Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима” који се наизменично одржава на Филолошком, историјском и теолошком факултету Западног универзитета у Темишвару и Филозофском факултету Универзитета у Нишу. Квалитет прилога омогућио је часопису да у периоду од 2018. до 2021. године напредује на листи категоризованих домаћих часописа за хуманистичке науке (M54, M53, M52). Међу сарадницима часописа налазе се универзитетски професори, сарадници у научним институтима, представници цркве и други културни радници које повезује мисија о афирмисању културе српског народа. За релативно кратак период излагања, *Исходишта* броје преко две стотине прилога у којима је указано на „културну, језичку и књижевну интерференцију у мултикултуралним срединама” (RADAN, MAKSIMOVIĆ i dr. 2021: 352).

2. Тематске специфичности часописа *Исходишта*

Да би се стекао потпунији увид у тематски дијапазон часописа, овде се прибегава парцелисању објављених радова на веће групе научних области. Замерке овој класификацији су недвосмислено могуће првенствено због ширења предметног опсега општих научних дисциплина у савременим тенденцијама науке. Дакле, ова подела је настала из практичних разлога, условна је и релативна. У прегледу који следи издвојене су могуће рубрике часописа и квантитативни пресек.

Табела 1. *Квантитативно-тематски опис часописа*

Година/ тематски оквир	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Укупно
Лингвистичка истраживања	20 (48%)	11 (58%)	22 (5%)	12 (43%)	18 (45%)	16 (56%)	7 (28%)	10 (44%)	116 (47%)
Етнолошка истраживања	7 (16%)	3 (16%)	10 (23%)	11 (37%)	8 (20%)	6 (24%)	4 (16%)	2 (9%)	51 (20%)
Историја, социологија и др.	5 (12%)	4 (21%)	7 (16%)	4 (13%)	7 (17.5%)	3 (10%)	7 (28%)	7 (29%)	44 (18%)
Наука о књижевности	10 (24%)	1 (5%)	4 (10%)	2 (7%)	7 (17.5%)	3 (10%)	7 (28%)	4 (18%)	38 (15%)

4 Опширније в. Михај Радан, „Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији (ЦНИКСР): циљеви, пројекти, досадашњи резултати, перспективе”, у: Т. Варди и М. Радан (ур.), *Срби у Румунији: садашње стање и перспективе: зборник радова*. Београд: САНУ, 2021: 19–50.

Највећи број радова објављених у часопису *Исходишта* обухвата лингвистичке теме. Доминантни су радови из области дијалектологије, историје језика, лексикологије, лингвостилистике, контактне лингвистике и синтаксе. Истраживања су усмерена ка фонетским, морфолошким, прозодијским, лексичким и синтаксичким особинама појединих говора; јављају се и контрастивна дијалектолошка истраживања у смислу поређења двеју дијалекатских зона или односа према стандардном језику; односно, радови који нуде опште црте говора одређеног простора. Грађа је ексцерпирана из разноврсних извора: књижевни текстови, приватна писма, (дијалекатски) речници, епитафи, часописи, рукописи из ранијих епоха, односно савремених теренских истраживања, и др.

Друга велика група радова тиче се етнолошких истраживања. Мањи број радова је теоријске природе у смислу да се нуди преглед етнокултурних показатеља или да се представља методологија теренских истраживања (завршених, актуелних, планираних). Истражују се углавном календарски празници код Срба у Румунији (посебно Божић, Богојављање, Васкрс, Ђурђевдан), обичајно-обредни комплекси везани за крсну славу и свадбу (чести компаративни радови), посмртне ритуале, друге специфичности усменог порекла (обредни хлеб и жито; честица; традиционална јела; коло) итд. Присутна су и етномузиколошка истраживања, наративи о усменој историји (биографске приче) и сл. Највећи број радова из групе етнолошких истраживања заснован је на савременим теренским истраживањима на конкретним просторима где живе Срби (Поморишки Срби, Дунавска клисура, банатска Црна Гора, Ченеј, Ардска жупанија и др.).

Мањи број радова је из области науке о књижевности. Доминирају огледи у којима се тумаче искуства Великог рата, културне разлике и идентитети. Јављају се и студије које се баве питањима интертекстуалних укрштања на линији српске (изван)матичне књижевности, односно дају панорамски захват савремене косовско-метохијске књижевности. Корпус истраживаних писаца и текстова захвата широк развојни лук српске књижевности: средњовековни (Доментијан); барокни песници и писци из Боке Которске; Доситеј Обрадовић; заборављени писци 19. и почетка 20. века; српски класици 20. века; новија остварења Александра Гаталице. У разматрање су ушли и румунски писци српског порекла, албански писац српског порекла, дводомни писци и сл.

Хетерогена група радова тиче се историје, социологије, образовања, културне политике. Радови доносе увид у традицијске и актуелне друштвено-историјске промене. Аутори су писали о српском племству, архитектури, задужбинама и задужбинарима, миграцијама становништва. Посебно је разматран положај дијаспоре и мањина и могућности очувања етничког идентитета; српско-румунски интеркултурни дијалог; деловање темишварских србиста; штампа (посебно темишварски недељник „Наша реч”); настава србистике на ванматичним универзитетима; учење српског као страног језика итд.

У наредним потпоглављима скреће се пажња на фреквентније теме како би

се стекла потпунија слика о значају часописа у културном контексту. Дакле, указује се на само неке од репрезентативних особености, без намере да се опишу и синтетишу све појединости, нити да се хијерархијски вреднују.

2. 1. Лингвистичка истраживања

Представљени резултати лингвистичких истраживања показују да је језик најзначајније средство комуникације у најширем смислу речи. Радови из области дијалектологије, историје језика, лексикологије и сл. разматрају фонетске, прозодијске, морфолошке, лексичке, синтаксичке особине говора. Лексичке особине (свадебна, ратарска, виноградарска, овчарска, коларска, ковачка лексика) појављују се као важан оквир за разумевање световног и верског живота одређеног поднебља и времена. Значајан број прилога припада ономастици и антропонимији, ортографији и сл. У погледу историје језика посебно су драгоцени радови који откривају непознате рукописе и преписе из новијег периода (посебно радови И. Бирте, Д. Попова итд.) и на тај начин потврђују присуство српског народа на датом простору. Рад у архиви подразумева транслитерацију, транскрипцију и превод на савремени српски језик одређеног рукописа, те је на тај начин отворено поље за будуће истраживаче.

Грађа је ексцерпирана из најразличитијих извора. Доминантни су књижевни текстови – усменог порекла; писане књижевности од најранијих дана до савремених остварења, поготово завичајне књижевности (лазаричке песме; А. Петковић, Ј. Ст. Поповић, С. Сремац, Б. Станковић, М. Црњански, Д. Михаиловић, Љ. Симовић, Д. Ненадић, Ђ. Сијарић и др.). Архивска грађа (рукописи, приватна писма), (дијалекатски) речници, темишварски недељник „Наша реч” и друга штампана издања се са подједнаком пажњом ишчитавају као и савремена теренска истраживања. Као важна карактеристика поменутих радова, издваја се контекстуализација у смислу представљања одређеног говорног подручја у друштвено-историјском и културном контексту, као и дијалог са претходним истраживањима. Такође, незнатан број радова покушава да расветли природу промена у језику на тај начин што, упоређујући раније и садашње стање језика, констатује континуитете и дисконтинуитете у развоју говора. Дакле, синхронијски и дијахронијски приступ омогућава потпуније разумевање слике света преко медија (језика).

Простори који се истражују и описују су: Ченеј, банатска Црна Гора, Сентандреја, Алмашка долина, Дунавска клисура, поморишки говори у Румунији, Рудна, Карашево, Клокотич, Дињаш, Белобрешка, Нађфал, Пољадија и др. Истраживачи указују и на косовско-метохијски и северношарпланински ареал, говоре југоисточне Србије, тутинско-новопазарско-сјеничку зону и др. На свим наведеним просторима констатовано је присуство Срба и српског језика као базичног идентитетског обележја. На неопходност континуитета и институционално-пројектне сарадње у значајним истраживањима српског језика указано је у раду⁵ који систематизује до-

5 Опширније в. Бранкица Марковић, „Пунктови у Румунији и Мађарској у оквиру Српског дијалектолошког атласа – резултати досадашњих теренских истраживања”, у: М. Радан (ур.), *Исходишта* 5. Темшвар – Ниш: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2019: 257–264. Овој групи радова прикључује се и рад Александре Лончар Раичевић и Нине Судимац, „Степен проучености фонетских и прозодијских особина српских говора у Румунији”, *Исходишта* 8, Темишвар–Ниш, 2022: 97–109.

садашње резултате савремених теренских истраживања пунктова у Румунији и Мађарској за потребе израде *Српског дијалектолошког атласа*.

Радови који су сагледавани у оквиру лингвистичких истраживања могу се поделити у три групе:

1. парцијални⁶ радови (у којима се истражују фонетске, морфолошке, прозо-дијске, лексичке, синтаксичке особине појединих говора),
2. контрастивна истраживања и
3. радови који нуде општи преглед особина појединих говора.

2. 2. Етнолошка истраживања

Етнолошка истраживања у најширем смислу речи презентована у часопису *Исходишта* обухватају најразличитије теме и граниче се са сродним дисциплинама (етнолингвистика, фолклористика, етнографија, антропологија). Доминантни су радови који се тичу календарских празника (зимског, пролећног и летњег циклуса), обичајних комплекса везаних за крсну славу, свадбу (нпр. предбрачно прорицање) или смрт (нпр. плес покојнику), те обичај кумачења, итд. Поједине праксе обележавања празника (попут Богајављања на реци Нери) не говоре само о ритуалу већ о начину исказивања заједничког идентитета Срба. Такође, указује се и на особености попут обредног хлеба и жита, кола, игранки, традиционалних јела, реликта паганског порекла у верским обредима и сл. Невелик број радова тиче се демонолошког система. Савремена теренска истраживања резултирала су издвајањем биографских наратива (нпр. живот у пограничју, печалбарење, располућеност становника између села и града и сл.) који се тичу како живота у прошлости (углавном током 20. века) тако и у савременим условима. Један рад ствара мултимедијални транскрипт наратива (вербални елементи у нарацији и гестови) који тематизује гајење и прераду конопље. Важна су истраживања која откривају нове слојеве епске поезије: нпр. епска биографија румунског хајдука Петра Мандуа из Рудне. Појављују се етномузиколошка истраживања која расветљавају природу извођења музике.

Преглед обичајно-обредних пракси везаних за одређени период у једном или више места захвата следеће пунктове: Поморишки Срби, Карашевци, жупанија Арад, Далбошец, Сливница (Дунавска клисура), Дињаш, долина Мориш, Краљевац, Чанад, Кетфељ, Станчево, Пољадија, Соколовац итд. Компаративни приступ је од суштинског значаја у оваквим истраживањима. Такође, значајна пажња усмерена је и на простор јужне и источне Србије.

Ова група радова већински је заснована на интердисциплинарном и компаративном приступу. Треба споменути и радове који се усмеравају на обичаје (нпр. славе и друге светковине) Срба из Румуније са обичајима Срба из матичне земље како би се указало на истоветност, сличност и различитост.

У оквиру етнолошких истраживања презентованих у часопису могуће је издвојити две велике групе радова:

1. радови општег карактера у којима се разматрају етнокултурни показатељи

⁶ Одредница „парцијални” овде нема вредносно значење, већ је узета како би се направила дистинкција у односу на друге групе радова. Подразумева се да су сва научна истраживања нужно парцијална.

или се описује и коментарише методологија теренских истраживања и
2. радови који презентују резултате савремених теренских истраживања.

2. 3. Наука о књижевности

Сразмерно је најмањи број радова из области науке о књижевности. Реч је углавном о огледима и студијама. Истраживачка пажња посебно је била усмерена ка тумачењу српског идентитета у најширем смислу речи. Ови радови, проблемски и методолошки различито конципирани, настоје да покажу не само естетске вредности текстова, већ и културну мисију самих писаца. Ратна искуства, духовни простор, антејски мотиви, тематска грађа (Први светски рат у међуратној завичајној књижевности Срба из Румуније), нашли су своје место у часопису. Значајне су студије које се тичу почетака књижевности на народном језику у Боки Которској у 17. веку, односа периферије и центра у српској књижевности 18. и 19. века, прегледа развоја појма *словинство* у Дубровнику 19. века са освртом на претходне и потоње тенденције у разумевању појма, интерпретативних могућности етнолошког читања писаца српског реализма, статуса Васка Попе и српске поезије тадашњих Срба у Румунији или токова савремене косовско-метохијске књижевности.

Документарно-уметничка и романескна проза најчешће су примарна грађа, нешто ређе среће се и поезија. Корпус истраживаних писаца креће се од српских класика до откривања заборављених (Симеон Жикић, Љубомир Симић, Томо Смиљанић Брадина и др.) и новијих писаца. Између осталих, Доментијан, Ж. Болица Кокољић, Д. Обрадовић, С. Пишчевић, Д. Зорка Рашковић, М. Савић, Д. Илић, М. Црњански, С. Краков, И. Мунћан, А. Цветковић, В. Попа, Д. Киш, А. Пуслојић, Р. Златановић, А. Гаталица и др. Указано је и на писце у расејању (С. Гвозденовић), дводомне писце (А. Крстић), албанског писца српског порекла (М. Николић Миђени) и др.

2. 4. Историја, социологија, образовање, културна политика

Изузетно разнолика група радова припадала би области историје, социологије, образовања, културне политике, уз несумњиву интердисциплинарност. Доминирају теоријски текстови, пресеци друштвено-политичких превирања, односно портрети значајних личности. Радови који тематизују архитектонска начела (уз велики број фотографија), српско средњовековно племство (радови С. Јашина у наставцима), значај породице Дамаскин, племића Николића од Рудне, задужбине и задужбинаре, потврђују трајање српског народа у Румунији.

Миграције становништва отвориле су питања положаја дијаспоре и мањине, која су сагледавана кроз призму глобализације и евроинтеграцијских процеса. Важно је и питање колективног идентитета српске заједнице и њихова свест о припадности локалној заједници. Са друге стране, потенцирано је питање значаја српске интелектуалне дијаспоре у очувању културног идентитета и афирмисању интереса Србије. У складу са таквим тенденцијама тумачена је потреба за наставом србистике на свим нивоима образовања, те је у вези са тим покренуто и питање институционалне подршке при учењу српског језика у ванматичној средини, односно типич-

них грешака приликом учења српског језика. Значајан је и рад Ж. Милин о темишварским србистима и скицирању деловања србиста из Румуније на међународним научним скуповима у Араду, Темишвару и Нишу⁷. Континуитет српског идентитета открива се и у државним архивима и штампи (нпр. недељник „Наша реч” сагледан је кроз тематско-композициону раван), те издавачким кућама (посебно „Критерион”, која је одиграла суштинску улогу у последњој четвртини 20. века), али и књижевним фондовима у црквама и манастирима (нпр. делатност шумадијског епископа Саве Вуковића као администратора српске православне епархије темишварске или темишварског епископа Саве Вуковића) који су доживели валоризацију. Такође је потврђено да су културно-уметничка друштва била од великог значаја за опстанак и трајање једне заједнице у изванматичној средини. Дипломатска каријера српских књижевника (Ј. Дучића, М. Ракића, И. Андрића) током 20. века у румунској престоници описана је у часопису. Поред радова који су примарно усмерени на јавни живот, појављују се и они који тематизују приватни (свакодневни) живот.

Рад на расветљавању прошлости резултирао је и израду портрета значајних личности објављених у трећем и четвртном броју часописа *Исходишта*: темишварски епископ Петар Племени Петровић (С. Јашин), темишварски славист Чезар Аптеотесеј (Ж. Милин), нишки митрополит и темишварски епископ Георгије Поповић (С. Јашин).

3. Закључне напомене

Часопис *Исходишта* наставља научну традицију, поред *Темишварског зборника*, афирмисања културног идентитета Срба из Румуније. Значајан искорак начињен је у правцу неговања других рубних простора српског народа. Проблеми асимилације српског становништва, миграција (као глобални тренд), нерегулисаног правног статуса (у делатном смислу) итд. морали би да буду решени како не би остали само помени и записи о Србима у дијаспори и периферним областима.

Самосвест о припадности одређеној заједници манифестује се у различитим видовима и околностима: именовању предмета, појава, људи; обележавању значајних обичајно-обредних комплекса; поштовању великана (и институција) из прошлости и ближе садашњости; стварању особитог на темељима традиције и савремености. На тим основама истраживачи су расветљавали световни и верски живот одређеног српског поднебља и времена, те дијахронијско-синхронијским и компаративним приступом потврђивали континуитете и дисконтинуитете у култури. Велики број научних радника указао је на примере и потребу институционалне и пројектне сарадње.

Више од половине објављених радова у часопису *Исходишта* тиче се лингвистичких истраживања која су на свим језичким нивоима сведочила о језичким и културним особеностима. Непознати рукописи и преписи потврдили су трајање српског народа и створили могућност за нове истраживачке подухвате. Етнолошка

7 Опширније в. Горан Максимовић, „О неким облицима образовне, културне и научне сарадње српске матице и српских мањина и дијаспоре – на примјеру узајамних веза Ниша и Темишвара”, у: Т. Варди и М. Радан (ур.), *Срби у Румунији: садашње стање и перспективе: зборник радова*, Београд: САНУ, 2021: 67–79.

истраживања у најширем смислу речи образложила су обрасце живљења, методологију теренских истраживања и граниче се са сродним дисциплинама (антропологија, фолклористика). Хетерогена група радова из историје, социологије, образовања и културне политике дефинисала је различите слојеве културног идентитета. Књижевна научни прилози (огледи и студије) указали су на недовољно проучене аспекте у књижевности (заборављени и занемарени писци и њихова мисија). Посматрано у целини, радови би се могли класификовати у три групе: прегледи (засновани на познатој грађи и досадашњим истраживањима), радови теоријско-методолошког типа (спој теоријских промишљања, методолошких напомена уз конкретно искуство у пракси) и заокружене лексикографске одреднице (проистекле из теренског искуства са људима из заједнице која нестаје).

Цитирана литература

- DERETIĆ 1996: DERETIĆ, Jovan. *Put srpske književnosti: identitet, granice, težnje*. Beograd: SKZ [orig.] Деретић, Јован. *Пут српске књижевности: идентитет, границе, тежње*. Београд: СКЗ, 1996.
- GORDANIĆ 2020: GORDANIĆ, Jelica. „Regulisanje položaja pripadnika nacionalnih manjina u Rumuniji sa posebnim osvrtom na srpsku nacionalnu manjinu”. U: N. Vasić i S. Davidović (ur.). *Kultura Republike Srbije i Srba u Rumuniji*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 355–378. [orig.] Горданић, Јелица. „Регулисање положаја припадника националних мањина у Румунији са посебним освртом на српску националну мањину”. У: Ненад Васић и Сандра Давидовић (ур.), *Култура Републике Србије и Срба у Румунији*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 355–378. <<https://www.diplomacy.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/06/KULTURA-REPUBLIKE-SRBIJE-I-SRBA-U-RUMUNIJI-1.pdf>> 5. 2. 2023.
- MITROVIĆ 2016: MITROVIĆ, Ljubiša. „Uloga srpske intelektualne dijaspore u očuvanju kulturnog identiteta i afirmaciji interesa Srbije”. U: M. Radan (ur.), *Ishodišta 2*. Temišvar – Niš: Savez Srba u Rumuniji – Centar za naučna istraživanja i kulturu Srba u Rumuniji – Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 121–130. [orig.] Митровић, Љубиша. „Улога српске интелектуалне дијаспоре у очувању културног идентитета и афирмацији интереса Србије”. У: Михај Радан (ур.), *Исходишта 2*. Темшвар – Ниш: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 121–130.
- RADAN, MAKSIMOVIĆ i dr. 2021: RADAN, Mihaj i dr. „Međunarodni časopis *Ishodišta / Originations: geneza i bibliografija*”. U: T. Trajković (ur.), *Godišnjak za srpski jezik*, br. 19, 323–353. [orig.] Радан, Михај и др. „Међународни часопис *Исходишта / Originations* : генеза и библиографија”. У: Татјана Трајковић (ур.), *Годишњак за српски језик*, бр. 19, 323–353. <<https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/casopisi/2021/godisnjak-za-srpski-jezik-19-2021>> 5. 2. 2023.
- STEPANOV 2015: STEPANOV, Ljubomir i Vesna Stepanov. „Statistički podaci o Srbima u Rumuniji prema državnom popisu 2011. godine”. U: S. Bugarski (ur.), *Temišvarski zbornik 8*. Novi Sad: MS, Temišvarski odbor, 7–26. [orig.] Степанов, Љубомир и Весна Степанов. „Статистички подаци о Србима у Румунији према државном попису 2011. године”. У: С. Бугарски (ур.), *Темшварски зборник 8*. Нови Сад: МС, Темшварски одбор, 7–26.

Извори

ISHODIŠTA 2015–2022: M. Radan (ur.), *Ishodišta* 1–8 , Temišvar – Niš: Savez Srba u Rumuniji – Centar za naučna istraživanja i kulturu Srba u Rumuniji – Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu [orig.] Михај Радан (ур.), *Исходишта* 1–8. Темшивар – Ниш: Савез Срба у Румунији – Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Филозофски факултет Универзитета у Нишу <<https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/casopisi/ishodista>> 5. 2. 2023.

Stefan S. Simonović

JOURNAL ORGINATIONS (2015–2022) IN A CULTURAL CONTEXT

Summary

The potential problems of the assimilation of the Serbian population in Romania and peripheral areas obliged cultural workers to investigate older and newer layers of cultural history with increased attention. With that intention, the magazine *Orginations* (2015–) was launched in copublishing by the Association of Serbs in Romania (Center for Scientific Research and Culture of Serbs in Romania) and the Faculty of Philosophy of the University of Nis. The effort of this review is to follow the contributions in the previous issues of the journal *Orginations* and to point out the dominant thematic areas and classify the contributions. Linguistic topics, ethnological topics, literary-scientific topics and a complex of historical and sociological topics showed that contributions in the journal *Orginations* can be divided into: overviews, works of the theoretical-methodological type and rounded lexicographic definitions.

Keywords: *Orginations*, intellectual diaspora, interinstitutional cooperation, cultural identity